

- ⁷ Приказ Генерального прокурора РК № 6 от 10 февраля 2003 года «Об утверждении и введении в действие Инструкции «О приеме, регистрации, учете и рассмотрении заявлений, сообщений, жалоб и иной информации о преступлениях, происшествиях».
- ⁸ Приказ Генерального прокурора Республики Казахстан «О внутриведомственной деятельности по контролю за учетно-регистрационной дисциплиной органов уголовного преследования» от 6 февраля 2006 года № 9
- ⁹ Отчет за КПСиСУ при Генеральной прокуратуре РК 1998-2009 гг.
- ¹⁰ Архив городского суда Темиртау, уголовное дело N 07350003100052.

Түйін

Мақалада жезөкшелікті пайдаланумен байланысқан қылмыстардың жасырындылығының себептері қарастырылып, автор осы жөнінде өз ойларын ортаға салады.

Resume

In given clause the reasons латентности the crimes connected with operation of prostitution are considered.

Оймауытов Р., ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды заң институтының сырттай оқыту факультетінің әдістемеші-оқытушысы

ФРАНЦИЯДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ШЕШЕНДІК

Францияның шешендігін сөз еткенде Ресейдің шешендігін талдағандай жіңішке сұрлеу жолды таңдадық. Өйткені бұл елде шешендіктің жалы қалың саласы – құқықтық шешендігі қарқынды түрде дамыған еді. Францияның құқықтық шешендігіне арнайы тоқталуымыздың ауыз толтырып айтуға тұрарлық өзіндік себептері бар. Ортадан ойып алып қарастыруымыздың басты себебі — Францияның қазіргі қоғамымыз зәру болып отырған заң саласындағы қылмыстық іс жүргізу ісіне алқа мүшелері институтын нықтап орнатып, оны кәсіби деңгейге көтеруінде әрі әділдік принциптерінің түпкілікті белең алуына түрткі болғандығында жатыр.

Франциядағы шешендік өнердің жетіле түсуі қылмыстық сот жүргізу ісіне алқа мүшелерінің енгізілуі және қылмыстық істердің жарыспалы түрде өтуіне тікелей байланысты. Міне, осы тұс небір дарынды тілмар шешендердің тіл мен жаққа сүйенген өздерінің шеберлігін шыңдай түсуіне негіз болды. Ендеше, осындай құбылыстардың күре тамырын құрайтын аталмыш құқық институтының өзіндік ерекшеліктерін, негізгі белгілерін айқындап алу үшін оған аз-кем болса да тоқтала кеткеніміз жөн.

Шын мәнінде бұл елдегі сот алқа мүшелері сот мекемесінің басқа елдегілерден еш айырмашылығы жоқ десек те, өзіндік ерекшеліктерін айтпай кетуге әсте болмайды.

Бұл институт Франция буржуазиясының билікке таласқан революцияларға толы алмағайып, аласапыран кезеңінде пайда болды. Францияның сот ісінің дамуы ондағы қылмыстық істерді қарауда жариялылық пен жарыспалылық принциптерінің енуімен өлшенеді. Сот алқа мүшелері институты 1791 жылы қыркүйектің 16-сында өткен ұлттық жиналыс актісі бойынша қабылданады. Бұл кездегі бостандық, ерік, теңдік деген ұрандар көтерген буржуазияның әрекеті елде бір қатар демократиялық реформалар жасауға алып келді. Соның бірі — қылмыстық сот жүргізу ісіне сот алқа мүшелері институтының енгізілуі десек, жалған айтқан болмас едік.

Сот алқасы Францияда бостандық, ерік пен теңдік деген азаматтар мен адамдардың құқығын қадағалайтын демократиялық принциптерді ұстанған шынайы халықтық сот мекемесі ретінде ұғынылды.

Сот алқасы бір кәсіби судьядан және белгілі бір мөлшердегі сот алқа мүшелерінен құралады. Кәсіби судьяның басқа мемлекеттік қызметкерлерден ешбір айырмашылығы жоқ, ол сайланбайды, белгілі тәртіппен бекітілген. Олар әділет министрлігіне қарайтын әкімшілік органға бағынған. Францияның осы сот мекемесін зерттеген заңгер ғалымдар көбіне көп басты назарды кәсіби судьяның қызметіне емес, алқа мүшелеріне аударған. Ол елдегі заң ғылымында белең алған бұл ұстаным, соттағы негізгі тұлға судья емес, ол іс жүргізуде қосалқы орындағы тұлға ғана, мұндағы негізгі тұлға қылмыстық істе сотталушыны не ақтап, не оған тиісті үкім шығаруда шешуші дауыс алатын сот алқа мүшелері — «халық өкілдері» деген түсініктен туындаған еді. Шындығында, сотталушыға негізгі шешімді сот алқа мүшелері шығарады десек те, Франциядағы сот мәжілісінің төрағасы — кәсіби судьяға да заңды тұрғыда кең өкілеттілік берілгендігін естен шығармау ләзім. Оған сот процесін жүргізіп қана қоймай, сотталушыға, куәлерге негізгі сұрақтарды қою құқығы берілген. Тек соның рұқсатымен дауласқан екі жақ өкілдері сотталушыға, сарапшыларға, куәларға сұрақ қоюға еркі бар, соның өзінде судья көпшілікке түсіндірмей-ақ кей сұрақтарды алып тастауға құқылы. Соттың ашық, жабық өткізілуіне шешімді жеке өзі шығара алады, қылмыстық іске қатысы жоқ мәліметтер келтірген ақтаушының сөзін кез келген жерде тыйып тастауына болады. Түп негізінде қаралып болған істің тұжырымын, яғни екі жақты тыңдап болғаннан кейін сот тергеуінің қорытындысын өзі жасайды. Әбден ысылған, өз ісінің майталман шебері, тәжірибелі деген сот төрағасы ғана іс бойынша дәлелдемелерді бір ізге түсіріп, жинақтап, оларды сот алқа мүшелеріне ықпал ететіндей қылып ұсына біледі.

Осылайша франциялық сот жүргізу ісінде кәсіби судьялардың істің өздері қажет еткен бағытында жүргізуіне мүмкіншіліктері мол болған. Оның үстіне ол өз лауазымына жоғары жақтан бекітілу түрінде келген болса, оның өзін бекіткен тиісті органдарға бағынышты болатыны өзі-өзінен түсінікті. Сырттың судьяға ықпал ете алар тұсы осы.

Ал француз сотындағы сот алқасының ролі, оның халық өкілдері ретінде сотта әділдіктің орнауына ықпал етер дәрежесі недей? Бұл сауалға тыңғылықты жауапты Францияда ұстанған сот алқа мүшелерін сайлау, іске қатысу тәртібінен анықтауға болатындай. Францияның заңнамасы бойынша сот алқа мүшелілігіне өту үшін екі шартқа жауап берулері тиіс: французша оқып, жаза алу, яғни французша қара тану және саяси, азаматтық құқықтары болуы керек¹.

Сол кездегі сот алқа мүшелері құрамын бекіту ісі екі сатыдан тұратын. Біріншіден, жоғарыда аталған шартқа толығынан жауап беретін азаматтардың тізімін үкімет депортаментінің жоғарғы лауазымды шенеунігі — префект алдын ала бекітіп, ол тізімді әр түрлі қоғамдардың өкілдерінен тұратын арнаулы комиссияға жібереді. Комиссия

кажетті көлемде сот алқасы міндеттерін атқарушыларды өз қалаулары бойынша таңдап бекітеді. Бұл құрамнан жылдың әр ширегінде әр қылмыстық сессияға жеребе бойынша 36 кезекті және 4 қосалқы заседательдер таңдалынады. Екінші бекіту рәсім сот мекемесінде өтеді, алқа мүшелері мен сот киімі — мантиясын жамылған ассиздер (сот сессиясы) төрағасы, басқа да сот шешенеушілерінің қатысуымен кеңесу бөлмесіне жиналып, бұл кеңеске сотталушы шақыртылады. Салтанатты жағдайда сотталушыға ұңғыдағы 36 жеребеден 12-сін қалауы бойынша таңдатады. Міне, осылайша сотталушының өзінің таңдауымен тағдырын шешер сот құрамы бекітіледі.

Шешендік өнерді тұғыр еткен сот тілмарлығының тарихында Франция сот шешендерінің алатын орны ерекше. Леметр мен Патрю (XVII ғ.), де Саси, де Молеонь, Жербье, Кошен (XVIII ғ.) секілді Франция сот шешендерінің атағы әлемге жайылған. Франция сот тілмарларының сот тілмарлығын шарықтау шыңға шығарып, жұлдызы жанған сәті XIX ғасырға тұспа-тұс келді. Бұл кезде Беррье, Шэ д'Эст Анж, ағайынды Дюпэндер, Жюль Фавр, Деманж, Лашо сынды дарынды сөз зергерлері барынша туа біткен таланттарымен жарқырай көрінді. Басқа мемлекеттерге қарағанда бұл елдегі сот шешендігінің мерейі үстем болып, айбындана түсуінің, небір тіліп түсер от ауыз, орақ тілді шешендерінің пайда болуының себептері де жоқ емесі. Францияға ұлы тарихтың өзі мүмкіндік берді. Шешендік шеберліктің жетіле түсуіне ұйытқы болған, ол елдегі талай саяси айтыстардың майдан алаңы айналған Парламент еді. XVIII ғасырдың соңында сот жүргізу ісіне сот алқасын енгізген сәттен бастап, мұндағы жинақталған мол тәжірибе көптеген француз заңгер тілмарларының талантын ұштады. Бұл өнердің басқа елдерде өркен жаюына түрткі болды. Олардың сөйлеген сөздері әлі күнге өз құнын жойған жоқ, әлі күнге қайта-қайта жинақ боп басылып, кейінгі ұрпаққа рухани азық беріп, бүгінгі шешен заңгерлердің кәсіби шеберлігін арттыра түсуіне үлесін қосуда.

XIX ғасырдағы ғұмыр кешкен француз тілмарларының ерекшеліктері неде, қандай сапада көрінеді дегенге келер болсақ, ең алдымен, оларға тән материалдарды көпшілік алдына тартқандағы айқындылықты, оның анықтығын, дәлелдеме келтіргендегі жүйелілікті айрықша бөліп айтар едік. Істің түріне қарай сөз пайымдаулары жеңіл түсінілу себепті тыңдаушы көңіліне тез жетеді, тез ұғынылады. Әдеби тіл қолданудағы шеберлік, стильдің нақтылығы, қарапайымдылығы, фразалардың, қанатты сөздердің иінді қолданылуы, бәрі-бәрі сөз майталмандарының негізгі шеберлік қасиеттерін құрайды.

Француз адвокаттары өз сөйлеулерін аса ыждағатпен мұқият дайындаған. Ой бір ғана түпкілікті мақсатқа бағындырылған. Оларға қайталаулар мен қайшылықтар, ұғуға қиындық туғызатын күрделі фразалық тіркестер мейлінше аз. Мұндай ерекшеліктер алдын ала дайындалып жазылып айтылған сөздерге де, сот процесінде дайындықсыз қысқаша жоспар ретінде айтылған сөздерге де тән белгі.

Франциялық сот тілмарлары қорғау сөздерін айыптаушыны сынаудан бастаған. Мұның өзі сөздеріне өткір, пікір-таласқа құрылған полемикалық сипат үстейді. Әйтсе де бір артықшылығы бірақ процессуальды қарсыласының ар-ожданына, намысына тиюден қашқан.

Жалпы Францияның сот шешендігі өнерін қорытындылай түйсек, француз сот шешендері — ұлттық шеңберден шығып, әлемдік сот шеберлерінің сөз қасиетіне бояу қосқан қайталанбас тұлғалар. Олардың соттағы сөз саптау шеберлік әлемі еуропалық озық үлгі мен көршілес елдерге мәуелі жемісін берген өзгеше өрнек, өзгеше үн. Франция мен көршілес елдердің әдемі буданы ерекше түр алып, айшықты көрініс тауып, таңғажайып үндестік танытады. Мәселен, Франция шешендерінің XIX ғасырдағы Ре-

сей адвокаттарына ықпал-әсері өте-мөте мол болды. Бұл — зерттеушілердің сол үндестіктің сан құбылған бояуы мен сырын тереңдеп зерттегендегі тұжырымы. Жалпы сот шешендігі әлемінің көкжиегі тым алыс. Айдыны шексіз телегей теңіз. Қазақ шешендігі сол теңіздің өзінше желкенді бір кемесі ғана. Аннығында француз тілмарларына қайта-қайта айналып соғып, жаңғақтай шымыр сөздерінің тегеурінді ойы мен ішкі қуатынан рухани азық ала беретініміз ақиқат шындық.

¹ Судебные ораторы Франция XIX века / Под ред. С. Д. Смирнова. — М.: «Наука», 1959. — С. 8.

Резюме

В статье рассматривается исторические начала судебной риторики Франции. Ее влияние на развитие европейской и русской судебной риторики.

Resume

In the article the historic development of judicial rhetoric of France has been examined. And its influence on the development of European and Russian judicial rhetoric.

Ермекова З. Д., преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин Карагандинского юридического института МВД РК им. Б. Бейсенова

ПРИНЦИП ВИНЫ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Задачами уголовного закона является защита прав, свобод и законных интересов человека и гражданина, собственности, прав и законных интересов организаций, общественного порядка и безопасности, окружающей среды, конституционного строя и территориальной целостности Республики Казахстан, охраняемых законом интересов общества и государства от преступных посягательств, охрана мира и безопасности человечества, а также предупреждение преступлений. (ст. 2 УК РК) Реализация нормы обеспечивает реализацию задач стоящих перед ней, а, следовательно, перед уголовным правом.

Реализация уголовного права происходит на двух уровнях. Первый уровень законодательный, второй — правоприменительный.

Законодатель, принимая тот или иной закон, обязан руководствоваться соответствующими принципами, составляющими часть самой отрасли права. В противном случае принимаемые законодателем законы будут противоречить всей отрасли права.

Реализация уголовно-правовых принципов означает принятие законов согласно требованиям принципов уголовного права Республики Казахстан.